

У К Р А Ї Н А - П О Л Ь Щ А

red. K.R. Bierzanek – Warszawa, 1965. – Т. 1. – S. 45–56; 3. Там же. – S. 128–130, Papers relating to the foreign relation of the United States. 1919. The Paris peace conference : in 13 vol. / Department of state. – Washington, 1943. – Vol. 4. – P. 408–412; 4. Archiwum act nowych w Warszawie (далее - AAN). – Zespół 463. – Sygn. 59. – S. 92–115; 5. Documents on British Foreign Policy. 1919–1939. 1st Ser. [1919–1925] / ed. by R. Butler [etc.]. – London, 1981. – Vol. 23. – P. 268–271, 280–281; 6. AAN. – Zespół 322. – Sygn. 34. – S. 2; 7. AAN. – Zespół 463. – Sygn. 59. – S. 92–115; 8. Documents on British Foreign Policy. 1919–1939. 1st Ser. [1919–1925] / ed. by R. Butler [etc.]. – London, 1974. – Vol. 19. – P. 288–296; 9. AAN. – Zespół 463. – Sygn. 59. – S. 117–136; 10. К общей мирной конференции. Польша готовится // Известия. – 22 февраля 1922 г. – №42 (1431). – С. 1; 11. Там же – С. 1; 12. Documents on British Foreign Policy. 1919–1939. 1st Ser. [1919–1925] / ed. by R. Butler [etc.]. – London, 1974. – Vol. 19. – P. 565–571; 13. Genoa conference. Notes of conversations. S.G. Series – 371 p. [Electronic resource] – Mode of access: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details?uri=C4210062>. – Date of access: 14.03.2013. – P.89, 128–132; 14. Документы внешней политики СССР: в 21 т. / Ком. по изданию дипломатических документов при МИД СССР. – М.: Гос. изд. полит. лит., 1957–1977.– Т. 5. – 1961. –С.281; 15. Documents on British Foreign Policy. 1919–1939. 1st Ser. [1919–1925] / ed. by R. Butler [etc.]. – London, 1974. – Vol. 19. – P. 741–747; 16. Там же. – P. 801, 803; 17. Genoa conference. Notes of conversations. S.G. Series – 371 p. [Electronic resource] – Mode of access: <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/SearchUI/Details?uri=C4210062>. – Date of access: 14.03.2013. – P. 247; 18. Documents on British Foreign Policy 1st Ser. / Ed. by E.L. Woodward & R. Butler. – London: Her Majesty's stationary office, 1974. – Vol. 19. – P. 938.

Олександр Кравчук

Т.Г. Масарик про польську державність у праці «Слов'яни після війни» (1922 р.)

Актуальним завданням вітчизняної історичної науки є дослідження державотворчих процесів слов'янських народів між двома світовими війнами, врахування досвіду відносин між новоутвореними країнами, зокрема Чехословаччиною і Польщею. У цьому контексті викликає інтерес сприйняття польської державності президентом ЧСР Т.Г. Масариком.

Мета статті – висвітлити погляди Т.Г. Масарика на польську державність, висловлені у праці «Слов'яни після війни» (1922 р.).

Т.Г. Масарик завжди цікавився польським питанням. В юнацькі роки він симпатизував польському повстанню 1863-1864 рр., а згодом, як науковець і політик, виступав прихильником чесько-польського культурного співробітництва [1, с. 59]. Водночас, Масарик критикував шляхетсько-клерикальні настрої польської еліти, які вважав непрогресивними та недемократичними [1, с. 64]. Під час Великої війни 1914-1918 рр. Масарик, очолюючи визвольний рух чехів і словаків, підтримував ідею звільнення інших слов'янських народів та утворення ними власних держав, зокрема, відновлення польської держави. Без цього він не уявляв свободи Чехії та Словаччини. Необхідність взаємозалежності державної самостійності західних слов'ян Масарик вбачав у загрозах пангерманізму. У Москві, виступаючи з промовою в одному з польських товариств, 17 вересня 1917 р. він наголошував на важливості чесько-польських взаємин: «Ми чехословаки і поляки змушені до якнайтіснішого захисного союзу не тільки з причини географічного положення, але і з наказу історії. Це впливає з безоглядної національної ворожнечі Німеччини» [1, с. 65].

Після утворення ЧСР політика щодо Польщі перейшла в практичну площину міжнародних відносин. З початком державного існування Польщі і Чехословаччини відносини між ними ускладнював військовий конфлікт за Тешинську Сілезію на початку 1919 р. Загалом, обидві держави мали власні пріоритети. Об'єктивно їхні стосунки ускладнювалися й тим, що і Польща і ЧСР претендували на провідну роль у Центральній та Східній Європі [3, с. 67]. У зв'язку з цим, ідея Масарика про тісний політичний союз двох держав не стала реальністю. Провідні діячі ЧСР і Польщі були взаємно критичними щодо сусідньої держави та її політики. Зокрема, Масарик не підтримував концепцію повернення до кордонів польської держави «від моря до моря». 5 червня 1919 р. він писав: «Відновлення історичної Польщі – є відновлення всіх помилок старої Польщі і зародок занепаду» [5, с. 151-152]. Варшава вбачала в Чехословаччині головну перепону для

І С Т О Р И Ч Н Е С У С І Д С Т В О

досягнення Польщею провідного становища у Центрально-Східній Європі і статусу великої держави [2, с. 150].

Водночас, як президент, ЧСР Т. Г. Масарик обмірковував шляхи покращення відносин з Польщею. Одним із творів, де комплексно висловлено ставлення Масарика для польської держави була розлога стаття «Слов'яни після війни» (1922 р.), підготовлена для першого номера британського часопису «The Slavonic Review», редактором якого був р. В. Сетон-Уотсон. У статті розглядалися зміни становища слов'ян внаслідок війни, стосунки між ними та ставлення до неслов'янських націй [7, с. 390].

Т.Г. Масарик констатував, що найбільші кардинальні зміни Велика війна принесла саме слов'янським народам. До цих змін він відносив розпад імперій і утворення нових слов'янських держав, зокрема, Польщі, хоч і вказав на незавершеність процесу формування її східних кордонів у зв'язку з невирішеністю на той час Антантою питання державної приналежності української Східної Галичини. Відновлену Польщу Масарик вважав малою державою, однією з 14-ти в регіоні Центрально-Східної Європи [6, с. 283-284]. До цієї категорії Масарик зараховував держави з населенням менше 20 млн. осіб. На той час ще не були відомі результати перепису населення Польщі 1921 р., тож Масарик оперував даними чеського вченого Л. Нідерле про загальну чисельність поляків у 1900 р. (17, 5 млн. осіб) [6, с. 296]. Самі ж дані перепису Польщі показали іншу чисельність її населення – понад 27 млн. осіб. До цієї кількості входили поляки, українці, білоруси, євреї та ін. [4, с. 51].

Далі в статті розглядалися головні внутрішні та зовнішньополітичні завдання окремих слов'янських держав, зокрема, Польщі. Великою зміною у внутрішньому ладі цієї країни, як і в Чехословаччині, на думку політика, було запровадження республіканської форми держави [6, с. 283].

Серед важливих завдань Польщі Масарик виділяв політичну і адміністративну уніфікацію, обумовлену необхідністю подолання наслідків поділу країни на три частини прусською, російською і австрійськими державами [6, с. 288].

Другим важливим завданням Польщі президент ЧСР назвав розв'язання проблеми національних меншин. При цьому, він тільки констатував, що «Польща має значні меншини чужих народів» і не аналізував національного складу країни. У статті лише відзначено загальний конфесійний поділ її населення на католиків (60 %) і не католиків – православних, протестантів, юдеїв, тобто українців, росіян, німців, євреїв (40 %) [6, с. 288].

Президент ЧСР констатував, що певне ускладнення з меншинами в Польщі полягає також в тому, що «питання України, Литви та Білорусії ще не усталені і не розв'язані» [6, с. 288].

Торкався Масарик питань розвитку народного господарства Польщі. Він відзначав втрати, спричинені руйнуваннями внаслідок війни, аграрний характер економіки держави: «Країна є насамперед хліборобська, промисловість зосереджена в кількох місцях, а головню на заході». За прогнозами Масарика, що польська промисловість буде прагнути здобути ринки збуту на сході, в Росії, що було характерно для польських земель в складі Російської імперії ще до світової війни. Відзначено наявність в Польщі багатих покладів вугілля та вихід країни до моря.

Утворення самостійних держав, стверджував Масарик, не посилює політичного панславізму. Він вважав, що Росія в силу свого занепаду не може претендувати на лідерство серед слов'янських країн. Крім того, констатувалося, що «внутрішнє становище Польщі виключає принципово панславістську політику» [6, с. 295]. Масарик вважав, що кожна слов'янська держава здобула свої окремі слов'янські завдання, зокрема, Польщі – врегулювати свої відносини з росіянами та українцями. Очевидно, президент ЧСР вважав, що економічний чинник не буде визначальним у відносинах між слов'янськими країнами. На його думку, ЧСР може до Польщі «вивозити свої промислові вироби, але те саме можуть робити німці та інші. При купівлі і продажу не вирішують спорідненість мови та нації» [6, с. 294].

У сфері культури Масарик виступав за зближення всіх слов'ян із західними націями.

Торкаючись міжнародного становища Польщі, політик наголошував на особливій важливості врегулювання її відносин з Німеччиною, Росією і Україною», маючи на увазі УСРР, формально незалежну до утворення СРСР у грудні 1922 р. Впорядкування відносин з росіянами та українцями президент ЧСР назвав тяжкою проблемою [6, с. 295].

У К Р А Ї Н А - П О Л Ь Щ А

Також президент ЧСР відзначив складнощі врегулювання відносин Польщі з Німеччиною. Більшість німецьких авторів, зауважив Масарик, виступають за те, що «німці мають колонізувати схід (або південний схід)», що «стосується насамперед поляків і чехів» [6, s. 288].

Т. Г. Масарик був переконаний, що «Війна і повоєнні відносини спрямовують всі нації в Європі до домовленості, до взаємності і до єдності» [6, s. 297]. Усвідомлюючи, що процес об'єднання всіх держав Європи буде нелегким завданням, тому додавав, що існуючі ускладнення повинні подолати розумні політики та нації. «Сполучені держави Європи вимагають обмірковування і зусилля. Важкі відносини, яких Європа натерпілася, виникли не через нові держави, але через вину старих держав, так званих «імперіалістичних» [7, s. 390]. У силу різних причин реальна європейська історія ХХ ст. розвивалася інакше, ніж очікував Масарик. Проте і Польща, і Чехія враховуючи уроки історії, після падіння соціалістичної системи долучилися до процесів європейської інтеграції, стали членами ЄС. У цьому великому союзі-федерації сьогодні створений дієвий механізм для забезпечення суверенітету малої країни.

Джерела та література:

1. Бочковський О. І. Т. Г. Масарик: Національна проблема та українське питання (Спроба характеристики та інтерпретація) / О. І. Бочковський – Подєбради: «Legiografie», 1930. – 244 с.
2. Мельтюхов М. И. Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918-1939 гг. / М. И. Мельтюхов – М.: «Вече», 2001. – 464 с.
3. Павлюк О. Українсько-чехословацька конфедерація? (3 історії взаємин УНР і ЧСР у 1917-1921 рр.) / О. Павлюк // Київська старовина. – 1999. – №1(325). – С. 65-77.
4. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / Д. Ротшильд – К.: Мегатайп, 2001. – 495 с.
5. Korespondence T. G. Masaryk – Edvard Beneš 1918-1937. Editoři D. Hájková-V. Quagliatová-R. Vašek. – Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2013. – 484 s.
6. Masaryk T. G. Cesta demokracie II. Projevy – články – rozhovory. 1921 – 1923. / T. G. Masaryk – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2007. – 574 s.
7. Opat J. Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes / J. Opat – Praha, Ústav T.G.Masaryka, 2003. – 536 s.

Роман Андрущак

Вінницький ксьондз Я. Левинський та його преслідування радянською владою

В період комуністичної диктатури релігія та церква були під тотальним контролем радянських спецслужб. Головною опорою Римо-католицької церкви було її духовенство. Більшовики розробили складну політичну лінію, яка передбачала планомірне знищення римо-католицького кліру через систему послідовних кроків, на зразок реквізиції костельного майна, дискредитації та арештів. Ксьондз Я. Левинський є яскравим представником того духовенства, що активно чинило опір радянській владі на Поділлі, а короткий біографічний огляд його життя дає змогу простежити справжню сутність радянської антикатолицької політики.

Варто зазначити, що життя та діяльність Я. Левинського вже висвітлювалась в роботах вітчизняних науковців. Так, відомий дослідник історії Римо-католицької церкви А. Лисий в статті «Одісея ксьондза Левинського» досліджував тернистий життєвий шлях ксьондза за різних владних режимів: царського, радянського та польського [1]. Н. Рубльова, характеризуючи політику радянської влади щодо Римо-католицької церкви в 20-30-х рр. ХХ ст., також відзначила внесок Я. Левинського в підтриманні функціональної спроможності даної конфесії в часи більшовицького наступу на релігію та церкву.

Метою означеної статті є висвітлення життя та діяльності вінницького ксьондза Я. Левинського в умовах більшовицької політики цілеспрямованої атеїзації суспільства.

Левинський Ян Іполітович народився 28 травня 1871 р. у м. Кам'янець-Подільському. Середню освіту здобув у класичній гімназії, а у 1888-1893 рр. навчався в духовній семінарії Луцько-Житомирської дієцезії Римо-католицької церкви. Після її закінчення був висвячений